

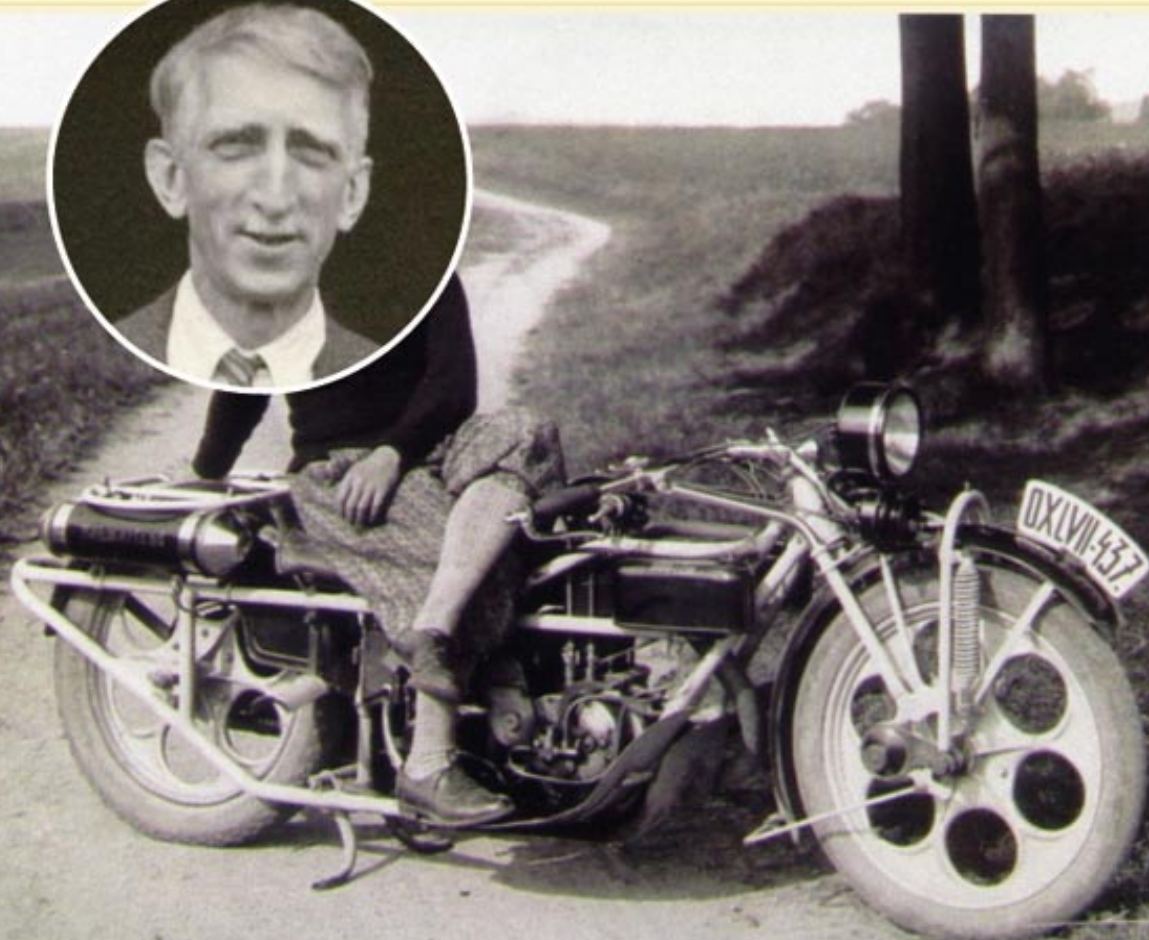
Jan Němec

GRADA®

LEGENDÁRNÍ MOTOCYKL ČECHIE

OSUDY ALBINA LIEBISCHE,
KONSTRUKTÉRA NEJDELŠÍCH MOTOCYKLŮ

TEN TECHNICKÁ
ELITA
NÁRODA

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umísťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

LEGENDÁRNÍ MOTOCYKL ČECHIE

OSUDY ALBINA LIEBISCHE,
KONSTRUKTÉRA NEJDELŠÍCH MOTOCYKLŮ

Jan Němec

Grada Publishing

Jan Němec

Legendární motocykl Čechie

Osudy Albina Liebische, konstruktéra nejdelších motocyklů

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
jako svou 4076. publikaci

Odpovědná redaktorka Magda Bůřilová
Sazba a zlom Josef Pavlík
Návrh a grafická úprava obálky Grafické studio Hozák
Počet stran 148
První vydání, Praha 2010
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

© Grada Publishing, a.s., 2010

*Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami
nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.*

ISBN 978-80-247-3119-3 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-6939-4 (elektronická verze ve formátu PDF)
© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

Úvodem	7
Dětství	8
Reinhold Mai	10
Učňovská léta	10
V Německu za zaměstnáním	12
Alfred Hielle	15
Zrod motocyklu Čechie-Böhmerland ...	19
Vlastní živnost	22
Stavba motocyklů Böhmerland – Albin Liebisch & Sohn	25
Další vývoj motocyklů	28
Ne vše vyráběl Liebisch	32
Liebischovy sidecary	34
Do Kunratic	34
Kunratický podnik a jeho zařízení	40
Čechie se vyvíjí	44
Jaký vlastně byl Albin Liebisch?	49
Liebischovi zaměstnanci a učni	52
Desetileté jubileum závodu	61
Dvoupřevodovková superdlouhá Čechie ..	62
Osobitá propagace motocyklů Čechie-Böhmerland	64
Čechie a Schöberbergrennen	81
Znamá sportovkyně Emilie Sieber	85
Úspěchy Bruna Pfeifera	86
Lidový model a poslední prototypy	89
Prodej motocyklů Čechie	94
Drezína s motorem Čechie	98
Albin Hugo Liebisch a výcvik řidičů motorových vozidel	99
Počet vyrobených motocyklů	101
Ve válce	103
Rok 1945 a národní správa firmy Čechie ..	110
Transport do koncentračního tábora v Rabštejně	113
V Pasově	116
V cizích rukách	123
Nehody s motocykly Čechie	133
Závěr	143
Použité prameny a literatura	144
Jmenný rejstřík	146

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat především panu Franku Vragelovi ze Seifhennersdorfu, který mi poskytl cenné informace ze své sbírky dokumentace k výrobě motocyklů Čechie. Velkým díkem jsem zavázán rovněž pracovníkům Archivu spisů o vyrovnání břemen v Bayreuthu (Bundesarchiv – Lastenausgleichsarchiv Bayreuth), jmenovitě kolegovi archiváři Simonu Hessdörferovi.

Stejnými díky jsem zavázán i pánům Pavlu Čechovi, Karlu Horkému, Petru Hošťálkovi, Petru Jozovi, Liboru Marčíkovi, Karlu Marešovi, Františku Miclíkovi, Arnoštu Nezmeškalovi, Ladislavu Novodárskému, Zdeňku Novotnému, Zdeňku Paškovi, Peteru Pinkasovi, Václavu Slovákovi, Zoltánu Szabó, Lud'ku Švarcovi, Jiřímu Zezulkovi a dalším.

Liebischův motocykl pojmenoval Konůpkův román „Böhmerland 600 cc“, jehož děj je zasazen do poválečného Šluknovska

Úvodem

Bezmála dvoumetrový konstruktér motocyklů Čechie-Böhmerland Albin Hugo Liebisch byl umíněný paličák a podivín posedlý touhou zaplavit svět svými skvělými motocyklovými konstrukcemi. Uvědomoval si, že jako malovýrobce má šanci prorazit pouze s něčím mimořádným, což se mu beze zbytku podařilo. Jeho konstrukce již téměř devadesát let ohromují světovou motoristickou veřejnost a výrobce konvenčních motorových vozidel.

Od roku 1999 pořádají majitelé motocyklů Čechie v Krásné Lípě své mezinárodní srazy spojené s tradiční vyjížděnkou do míst spjatých s tvůrcem svých neobyčejných strojů. Tvoří při nich jednak živoucí pomník Albina Liebische a umu místních firem podílejících se na výrobě komponentů pro jeho motocykly, připomínají však i ty, kteří před nimi na Čechiích jezdili, škarohlídy, co si na dunící a prskající monstra posměšně ukazovali nebo si zacpávali uši, prostě všechny, kteří v drsně krásné krajině Šluknovska žili a byli z ní nuceni odejít.

Majitelé splašených lešení, jak se někdy Liebischovým konstrukcím přezdívá, však netvoří pouze živoucí pomníky – v letech 2000 a 2002 osadili domy v Krásné Lípě a Kunraticích pamětními deskami k uctění památky svého guru a míst, kde se zrodily předměty jejich zbožňování.

Jan Němec

říjen 2009–leden 2010

*Pamětní deska Albina Huga Liebische
zdobí jeden z domů na Křínickém
náměstí v Krásné Lípě*

Dětství

Albin Hugo Liebisch se narodil 26. července 1888 v malém bytě rumburského domu č. p. 517/26 na náměstíčku Auplatz (dnes Dělnická ulice) v meandru říčky Mandavy jako druhé nejmladší dítě zahradníka Emila Liebische. Maminka se jmenovala Emilie, roz. Petelková, a pocházela ze Starých Splavů (Thammühl) u Doks. Dům patřil strýci Albinovi, který 29. července 1888 držel jako kmotr malého Albina Huga v náručí. Dodejme ještě, že jméno Albin nosil i otec Emila a Albina Liebischových, který obchodoval ovocem a bydlel se ženou Julií v rumburské čtvrti Zátíší (Huttung).

V době svého narození měl Albin Hugo Liebisch již tři sourozence – Ernsta Adolfa (nar. 17. 8. 1883)¹, Emila Hermanna (nar. 24. 10. 1885) a Mathildu (nar. 9. 2. 1887), nejmladší Rosa se narodila čtyři roky po Albinovi (28. 2. 1892). Prvorozený Ernst Adolf Liebisch spatřil světlo světa ve Varnsdorfu, kde rodina na počátku 80. let 19. století bydlela, ostatní děti již v Rumburku. Finančně na tom rodina nebyla nijak růžově. Rodiče zahradničili na pronajatých pozemcích a rumburská konkurence jim neumožňovala větší výdělky. V roce 1894

Dům č. p. 517 v Dělnické ulici v Rumburku, ve kterém se 26. července 1888 narodil Albin Hugo Liebisch

¹ Ernst Adolf Liebisch zemřel 10. května 1965 v Pasově. Je pohřben společně s bratrem Albinem Hugem a synovcem Albinem Richardem.

si Emil a Emilie Liebischovi v Krásné Lípě pronajali od Marie Michelové část domu č. p. 14 (v dnešní ulici 5. května) a pozemky při domu č. p. 31 v dnešní Strádalově ulici, kde začali zahradničit.

Manželům se v Krásné Lípě zřejmě dařilo. V inzerátu zveřejněném v krásnolipském adresáři z roku 1899 nabízel Emil Liebisch čerstvé i suché květiny, věnce (zahradnictví se nacházelo nedaleko hřbitova), roubování ovocných stromů, úpravu okrasných dřevin atp.² Podnik musel prosperovat zejména během první světové války, kdy se nedostávalo potravin a na všech využitelných plochách se pěstovalo ovoce a zelenina. Již tehdy se však manželství Emila a Emilie Liebischových rozpadlo. Rodinné zahradnictví převzal syn Emil, v jehož rodině pak Emilie Liebischová bydlela. Rozvod rodičů způsobil rozdělení sourozenců na dva tábory, které spolu vzájemně nekomunikovaly ani po odsunu.

Emil Liebisch starší přijal nabídku Alfreda Hielleho a staral se o rozlehlou zahradu při jeho honosné novorenesanční vile č. p. 264/25. Bydlel v zahradnickém domě, kam se za ním později přistěhoval syn s rodinou.

Albin Hugo Liebisch navštěvoval krásnolipskou obecnou a měšťanskou školu a v roce 1902 vstoupil do učení k varnsdorfskému výrobcí kol Reinholdu Maiovi v Žitavské ulici č. p. 922. Bylo mu čtrnáct let.

Emil Liebisch
 Handelsgärtner
Nieder-Schönlinde
 empfiehlt sich zur Anfertigung aller Art
Bouquet- und Kranzbinderei
 aus lebenden u. getrockneten Blumen in geschmack-
 voller Ausführung.
 Zweckmässige Anlagen von Zwerg- und Spalierobst,
 Hochstammpflanzungen.
*Richtiges Schneiden von Obst- und Zier-
 gehölzen nach langjährigen Erfahrungen.*

Propagace zahradnictví Emila Liebische z roku 1899

² Adreßbuch der Stadt Schönlinde in Böhmen, Leipzig, 1899, s. 11.

Reinhold Mai

Reinhold Mai pocházel ze saského Neugersdorfu (u Ebersbachu), kde vlastnil malou zámečnickou dílnu. V roce 1890 přišel s rodinou do Varnsdorfu a o dva roky později začal společně s Hermannem Kaiserem vyrábět a prodávat bicykly. Po několika letech se Mai osamostatnil (Kaiser převzal výrobu kočárků po svém tchánovi Ernstu Wagnerovi) a v roce 1899 přemístil výrobu do domu č. p. 922 v dnešní Žitavské ulici. Jako mnoho podobných si Mai nechával zasílat cyklistické komponenty věhlasných firem (B. S. A., Rover), z nichž ve své dílně kompletoval bicykly značky Fortuna. Ta Maiovi zřejmě přála, protože mnoho členů cyklistických spolků na Šluknovsku se vybavilo jeho výrobky. Dle novinové zprávy z roku 1902 vážily závodní Fortuny s dřevěnými loukotěmi, hlubokými řídítky a převodem 98 pouhých 9 kilogramů!

Mai a zejména jeho zeť Stanislav Kostlivý, který reprezentoval varnsdorfský cyklistický spolek Derby, na bicyklech úspěšně závodili a živě se zajímali o motorová vozidla. V roce 1902 nabízeli lehký motocykl vybavený motorem Kelecom, nápadně připomínající stroj, který o rok dříve postavili českolipští podnikatelé Adolf a Hugo Schmidtovi, s nimiž měl varnsdorfský zámečník zřejmě čilé obchodní kontakty. V tomto případě se ale Fortuna postavila k podnikatelům zády. Se svým motocyklem neprorazili a v roce 1905 již nabízeli pouze motocykly B. S. A. poháněné motorem Fafnir.

Učňovská léta

Kromě praktického vyučování v dílně Reinholda Maie se čtrnáctiletý Albin Hugo Liebisch musel na varnsdorfské Okresní pokračovací škole (Gewerbliche Fortbildungsschule) dva roky vzdělávat v technickém kreslení, počtech, obchodní korespondenci a účetnictví. Více než ve škole se mu jistě líbilo u pana Reinholda – kromě výroby a kompletace kol a motocyklů se do jeho dílny vozily porouchané samohyby ze široka daleka a Liebisch se při jejich opravách mnoho naučil. Nejvíce se prý vyžíval při demontážích motorů.³

V roce 1906 složil osmnáctiletý Liebisch před zkušebním komisařem Heinrichem Lukschem z Liberce řidičskou zkoušku a získal řidičské oprávnění (jízdní licenci). Je známo, že Liebischův „pan mistr“ Reinhold Mai byl i průkopníkem varnsdorfského automobilismu a jedním z prvních vlastníků koncese k provozování „*nájemných jízd prostřednictvím automobilu bez pevného stanoviště*“ (tedy taxislužby), kterou získal 2. srpna 1906. Je tudíž možné, že Liebisch nějaký čas ve Varnsdorfu taxikařil...

³ Erhard Marschner, *Die Böhmerland-Motorenwerke, Unser Niederland 333/1977*, s. 4.

Reinhold Mai s bicyklem své výroby (soukromá sbírka)

Dům Reinholda Maie v Žitavské ulici č. p. 922 ve Varnsdorfu, kde se Liebisch vyučil (soukromá sbírka)

První motocykl, se kterým se mohl Liebisch detailně seznámit, byla Fortuna poháněná motorem Kelecom

V Německu za zaměstnáním

Mladého zámečníka lákal svět. V roce 1907 si v novinách přečetl inzerát wiesbadenského notáře Haintzmanna, který sháněl šoféra.⁴ Tak tedy vzhůru do Wiesbadenu! Z Hesenska se Liebisch čas od času podíval domů. V roce 1909 se například musel dostavit k odvodní komisi, která ho shledala schopným vojenské služby. V odvodních seznamech tak lze nalézt i podpis jednadvacetiletého Albina Huga Liebische, který jím stvrdil příjem dvou rakouských korun, tzv. odvodného.

V roce 1911 přijal Liebisch místo osobního šoféra barona Ferdinanda von Poschingera na zámku Buchenau u vsi Lindberg v Bavorském lese (Bayerischer Wald). V nedalekém Zwieselu se seznámil s dcerou nadlesního Ludwiga Mittingera, Herminou. Ačkoli se narodila 2. prosince 1884 v Lindbergu, byla v Bavorsku cizinkou. Rodina Mittingerova totiž pocházela z vísky Vatětice (Wattetitz) na české straně Šumavy, kde měla domovskou příslušnost.⁵ Svatba Albina Huga Liebische a Hermíny Mittingerové se konala v kostele Matky Boží pomocné v Železně Rudě, odkud pocházela Herminina matka Maria, roz. Bayerl. Své ano si snoubenci řekli 13. května roku 1913.

Hned po svatbě se manželé Liebischovi odstěhovali do Bayreuthu, kde pětadvacetiletý Albin Hugo začal pracovat v podniku známého průkopníka motorismu Jeana Fuchse jako předák (Ober-Monteur).⁶ Rodinná idyla však vydržela jen něco přes rok. Vypukla první světo-

⁴ Marschner, c.d., s. 4.

⁵ Mezi Hartmanicemi a Kašperskými Horami.

⁶ Stejně jako Reinhold Mai ve Wernsdorfu vyráběl Jean Fuchs nejdříve velocipédy. Později začal obchodovat motorovými vozidly a zřídil u svého obchodu benzinové čerpadlo.

Zámek Buchenau (foto Frank Vragel)

vá válka a Liebisch musel domů ke střeleckému pluku č. 9 v Litoměřicích, s nímž odešel do pole. Těhotnou manželku Herminu musel nechat u rodičů ve Zwieselu.

Zatímco zakoušel útrapy ruského tažení, narodil se mu 20. prosince 1914 syn Albin Richard (Aly), o němž dědeček Ludwig napsal bezprostředně po porodu dceři Antonii Esterl, že je jako otec Albin – čiperný, veselý a hlučný.⁷ Manželka Hermine, kterou Liebisch nazýval Minka, se čas od času v noci vydala přes blízkou česko-bavorskou hranici, aby mohla ráno z Čech poslat svému manželovi na frontě balíček rakouskou poštou. Hermine se synkem poté bydlela i v Bayreuthu a později vyprávěla, že se jednou v parku seznámila s Wagnerovou vdovou Cosimou, která od té doby při každém setkání vlídně pohovořila s malým Alym.⁸

Na jaře roku 1915 byl Liebisch těžce raněn a dostal se z Ruska domů. Po zotavení se již nemusel vrátit na frontu, protože dostal místo dílovedoucího v kopřivnické továrně na automobily, pozdější Tatře. Zde v průběhu války prudce stoupla výroba především nákladních automobilů, budovaly se nové tovární haly a přibírali noví zaměstnanci, na které musel dohlížet odborník. Liebisch v Kopřivnici (opět bez rodiny) sloužil od jara 1916 do podzimu 1918. Zde se měl možnost seznámit s vynikajícím konstruktérem Hansem Ledwinkou, zde také načerpal mnoho technických znalostí, které pak dlouhá léta uročil. Dle svědectví pa-

⁷ Elisabeth Pasquay, *Familie Mittinger, Eine Geschichte aus bewegter Zeit*, s. 59 (<http://www.pasquay.net/files/pasquay/PDF/mittinger.pdf>).

⁸ Albertine Wimmer, *Zu meiner Zeit, Erinnerungen der Lehrerstochter*, s. 116, <http://www.pasquay.net/files/pasquay/PDF/ZuMeinerZeit.pdf>.

Rodina nadlesního Ludwiga Mittingera kolem roku 1901. Hermine (druhá zleva) má svou ruku položenou na rameni mladšího bratra (rodinný archiv Johannes M. L. Pasquay)

mětníků došlo v hale, kde Liebisch pracoval, k výbuchu acetylenových bomb, při kterém zhaslo několik životů. Od té doby prý velice úzkostlivě dbal na dodržování bezpečnostních předpisů při svařování, a pokud jich některý ze zaměstnanců nedbal, vždy si měl vyslechnout příběh o výbuchu acetylenu v Kopřivnici.

Firemní hlavičkový papír Jeana Fuchse

Alfred Hielle

Nadšený průkopník automobilismu Alfred Hielle (21. 9. 1875 Zyrardow až 2. 7. 1949 Heiligkreuz b. Kempten) byl bohatý muž. Jeho otec Eduard byl spolumajitelem firmy Hielle & Dittrich, které kromě krásnolipské textilky patřil obrovský průmyslový komplex v polském Zyrardowě. V letech 1885–1887 byla pro něj podle plánů předních německých architektů Williama Lossowa a Hermanna Viehwegera postavena honosná novorenesanční rodinná vila na dnešní Pražské ulici v Krásné Lípě. Eduard Hielle zemřel v roce 1895 a jeho dvacetiletý syn přesídlil z Vídně, kde absolvoval kadetku, do bavorské metropole. Zde notně přičichl k benzínu a začal se zúčastňovat všech možných motoristických podniků. Nejprve jako divák, později se jich účastnil aktivně.⁹

Tragatsch uvádí, že Hielle měl s populárním Ettorem Bugattim již v roce 1903 závodit na strojích alsaské automobilky De Dietrich.¹⁰ O něco později se v Mnichově seznámil s Hugo Jossem, který měl nedaleko Hielleho bytu zastoupení automobilek Berliet a Oryx. V červnu roku 1906 se Joss s Hiellem zúčastnili Herkomerovy jízdy (Herkomer Konkurrenz) na voze Berliet. Jejich výkon byl odměněn stříbrnou čestnou plaketou.

Dalším závodem, kterého se Hielle prokazatelně zúčastnil, byl druhý ročník Jízdy prince Jindřicha (Prinz Heinrich Fahrt) z Berlína přes Wroclaw, Budapešť a Vídeň do Mnichova, který se konal 10.–18. června 1909. Startovní listina obsahovala přihlášky 113 jezdců s čísly 601–713. Kromě Hielleho, jehož Mercedes nesl číslo 676, v závodě startovali známý hrabě Alexander „Saša“ Kolowrat na voze Laurin & Klement, továrník Alfred Ginzkey z Vratislavic nad Nisou na libereckém RAFU, Ferdinand Porsche na rakouském Daimleru a Ettore Bugatti na voze Deutz-Bugatti. Závod zřejmě svedl Bugattiho s Hiellem, který měl v této době podnikat ve Štrasburku (Strasbourg), dohromady. Týž rok totiž Bugatti koupil za finanční podpory Alfreda Hielleho a prince Alexandra Hohenlohe-Schillingsfürsta¹¹ malý závod mezi alsaskými obcemi Dorlisheim a Molsheim.¹² Vložený vklad peněz Bugatti mecenášům vrátil ve svých skvělých vozech. Hohenlohe si první bugatku v tehdejším Rakousku-Uhersku přihlásil 14. prosince 1910 v Praze.¹³ Hielle zřejmě od Bugattiho obdržel rovněž vůz (nebo

⁹ Hielle byl v roce 1910 členem Císařského autoklubu (Kaiserlicher Automobil-Club), Bavorského autoklubu (Bayerischer Automobil-Club), Frankfurtského autoklubu (Frankfurter Automobil-Club) a Středoevropského spolku motoristů (Mitteleuropäischer Motorwagen-Verein).

¹⁰ Erwin Tragatsch, „Bei meinem Vater war alles möglich...“, Markt für klassische Automobile und Motorräder, Heft 4/1983, s. 22.

¹¹ Princ Alexander Hohenlohe-Schillingsfürst byl okresním prezidentem v alsaském Colmaru, jeho rezidencí byl zámek v Poděbradech.

¹² Petr Kožíšek. *Automobily Bugatti v českých zemích*, in: *Automobily Bugatti v českých zemích, katalog k výstavě*, Praha 2002, s. 10.

¹³ Národní archiv v Praze, fond: České místodržitelství, *Automobily v Čechách 1900–1910 – evidence vozidel*, i. č. 15 921, kart. 9811. Protože šlo o první automobil na území rakouského mocnářství, musel být úředně otypován zkušebním komisařem baronem Friedrichem Johannem Ringhofferem. Každý další vůz typu 13 již byl přihlášen bez obtíží. Bugatka prince Hohenlohe je dnes součástí sbírek Národního technického muzea v Praze. Jedná se o nejstarší dochovaný vůz Bugatti na světě.